

širem krugu ljudi. Ne bilježe ju naši noviji rječnici pa ni Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika. Netrpeljivost ćemo naći u stručnim teološkim tekstovima. Označuje osobinu onoga koji po svojoj biti ne može trpjeti, a to je po nekim teorijama LOGOS.

Riječi *netrpeljivost* oblikom je slična riječ *netrpeljivost* koja je relativno česta u govoru o međuljudskim odnosima. To je osobina onoga koji je netrpeljiv. Tu definiciju donosi Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika i uz primjer: „Kolegina *netrpeljivost* prema mladim kadrovima eskalirala je za vrijeme ručka.“ *Netrpeljivost* je, moglo bi se reći negativna, osobina onoga koji je netrpeljiv, koji ne trpi druge, koji je isključiv i nesnošljiv.

ŠTO SU JEZIKOLOMCI?

Iz mojega mi je djetinjstva ostala riječ *Popokatepl* kao istoznačnica jezične spretnosti i okretnosti – tko zna izgovoriti *Popokatepetl*, smatralo se u našem dječjem svijetu, zna govoriti. Još ako može tu riječ izgovoriti brzo i pravilno – taj zna izvrsno govoriti. *Riba ribi grize rep.*, *Na vrh brda vrba mrda.*, *Pita Petar Pavla pošto Pavle par pataka.*, *Razveseliše li ti se?* – to je već bilo ono čime su se školarci pravili važni.

Te riječi i rečenice kojima se lomi jezik nisu dugo imale svoj naziv, a posljednjih se godina upotrebljavaju riječi *jezikolomci* ili *jezikolomke*. Potvrđuju se u upotrebi i nazivi *petljači jezika*, *lomilice*. Hrvatski ih rječnici ne navode, ali zato svemoćni Google bilježi nekoliko tisuća potvrda. Hrvatska jezična riznica donosi primjer iz Vjesnika iz 2006. u kojem *jezikolomac* znači osobu koja nasilno i neznačajki postupa s jezikom: „Neki naši *jezikolomci* lome li, lome naš jezik, slamaju

Dobro je potvrđena i u starijim književnim djelima, npr. u Slavka Kolara „... konstantna *netrpeljivost* između Lackovića ... i Mikulića...“ te u novijim djelima, npr. u Vlatka Pavletića „...*osjećali su međusobnu netrpeljivost*“ pa u Vlade Gotovca „... jezična *netrpeljivost*...“.

Povremeno se svakovrsna netrpeljivost rasplamsa poput požara, a iz nedavne prošlosti znamo i za jezičnu netrpeljivost kakvu je oprimjerio u svojem tekstu i Vlado Gotovac. Ako nismo *netrpeljivi*, možemo biti barem malo manje *netrpeljivi*, a svakako više *strpljivi*.

Marija Znika

marija.znika@gmail.com

<https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.23>

ga i trgaju, i razmišljaju ovako: ja to nikad nisam ni čuo ni vidio, ili tako svi pišu. Niti je jezikolomčevo ja mjerilo za sve, niti je njegova upotreba riječi pouzdana...“

Dakle, dva su značenja *jezikolomca* – neutralno značenje za riječ i rečenicu tešku za izgovor ili pogrdno značenje za osobu koja svojim neznanjem kvari jezik. *Jezikolomac* može značiti što živo (osobu) ili što neživo (riječ) jer i druge riječi tvorene na isti način mogu značiti i živo i neživo, primjerice, *ledolomac* znači neživo, a *brodolomac* (*brodolomka*) živo.

U Babićevoj je Tvorbi riječi u hrvatskom jeziku iz 2002. na str. 84. – 85. opisana složeno-sufiksalna tvorba: „Najplodniji je tip složen po obrascu im. + o +glag. + - (a)c. Imeničke su osnove većinom jednosložne, rjeđe dvosložne, a glagolske samo jednosložne, tako da su složenice četverosložne ili peterosložne. Takve složenice označuju čovjeka, rjeđe što drugo. Stvari (plovila) označuju: ledolomac, minolovac, minonosac...“ Iako

među primjerima nema jezikolomca, lako se prepoznaje tvorbeni način: *jezik+o+lom+ac* pa se može zaključiti da riječ nije tvorbeno neobična.

Kada je o naglasku riječ, u Babića piše: „Naglasak takvih složenica koleba se između kratkouzlaznoga na spojniku i dugouzlaznoga na slogu ispred sufiksa, s prevlašću drugoga. Rjeđe je kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa.“ Držeći se toga opisa, naglasak bi u jezikolomca bio dugouzlazni: *jezikolómac*.

Ista riječ obično ne znači i živo i neživo kao što je to u *jezikolomca*, a kako jezik pomno raspoložuje svojim riječima i ne rasipa se na nepotrebnom višeznačju, uglavnom su u upotrebi prevladali *jezikolomac* i *jezikolomka* u značenju riječi i rečenice teške za izgovor, dakle u značenju neživoga. Riječi su to doista slikovite, kao što *ledolomac* lomi led, tako i *jezikolomac* lomi jezik. Stilotvornost im je visoka, pa su *jezikolomke* upotrijebljene i kao naslovi slikovnica i školskih pomagala.

Uz *jezikolomke* i *jezikolomce*, upotrebljava se u folkloristici i „službeniji“ naziv – *brzalice* – za usmenogovorničku vrstu za koju je ponajprije obilježeno nizanje istih ili sličnih slogova radi otežavanja izgovora. (Opširnije o brzalicama, Davor Nikolić, Fonostilistički opis hrvatske usmenoknjiževne retorike, doktorski rad u strojopisu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2013. U radu je popisano 100 brzalice, str. 168. – 170.)

Riječ *brzalice* „rečenica teška za izgovor, koju treba brzo izgovoriti i ne pogriješiti“ navodi Hrvatski jezični portal, a zabilježeni su i nazivi *oduške* ili *izduške*. *Brzalicom* naglašavamo brzinu, a *jezikolomcem* težinu, *izduškom* izgovor u jednom dahu. Međutim, *jezikolomci* mogu služiti i za učenje pojedinih glasova, a ne samo za otežavanje izgovora ili za zabavu.

Tako je svojim *jezikolomcima* pristupio stari hrvatski gramatičar iz 18. st. Matija Antun Relković pa je u svojoj Novoj slavonskoj i

njemačkoj gramatici, podučavajući svoje *dobrovoljne slavonske štioce* izgovoru glasova, ispisivao *jezikolomce*. Naravno da ih Relković tako ne naziva, ali su prepoznatljivi. Cilj mu nije bio jezik lomiti *štiocu*, nego ga podučiti izgovoru. Tako ni Nazorovu cvrčku koji *cvrči, cvrči na čvoru crne smrče* nije cilj *jezikolomiti*, a ipak je danas taj stih čest na popisu suvremenih *jezikolomki*.

Jezikoslovci vrlo rado navode Relkovićev primjer *Kuhač od kruha kuha juhu* kojim dokazuju da je fonem *h* od starina u hrvatskom jeziku, a primjer *Trčecega je krmka drščuća brv smrt* radi oprimjerenja slogotvornoga *r* (u Relkovićevu slovoписu *ér*): *Têrčecega je kêrmka dêrščuća bêrv smêrt*. pa ta dva primjera nisu nepoznata. Međutim, u Relkovića je mnogo različitih *jezikolomaca, jezikolomnih* od kuhača i njegove krušne juhe.

Relkovićev sam tekst preslovila i tako ga osuvremenila. Izvorni je naslov: Nova slavonska, i nimacska grammatika. Neue Slavonische und Deutsche Grammatik, a objavljena je u trima izdanjima, u Zagrebu 1767. i u Beču ²1774., ³1789. Ovdje su primjeri iz prvoga izdanja. Evo ih sada poslije 250 godina, u svojoj svojoj starini: *Čako ne će ći čorav ćuprijom., Baba bere biber s bobom., Jakob jednoć jedaše s Josipom janjeću juhu., Marko meni miri moju muku., Pavao Petra pita pošto su pure., Reče rak ribi, rođin si ručak., Štampatur jošte štije što je uštampao., Tako li tebe tjeraju toliko tugorna., Vodim vodopiju k vodi., Zašto zecu u zimi ne zapadne zob za zube.*

Neke od Relkovićevih *jezikolomaca* prepoznajemo i danas, a neke teže razumijemo – ipak su to *jezikolomci* stari 257 godina. Starina jezikolomaca svjedoči nam da su u hrvatskom jeziku poznati od davnina, a ono što je noviji jezik donio jest njihov naziv.

Sanda Ham

sanda.ham@ffos.hr

<https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.24>